

MINTAQADA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINING O'RNI

Xushvaqov Anvar Boqiyevich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

“Iqtisodiyot” kafedrası dotsenti,

[ORCID: 0009-0003-6546-3276](https://orcid.org/0009-0003-6546-3276)

E-mail: a.b.xushvaqov@gmail.com

Xudoyberdiyev Abror Dilmurod o'g'li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

“Iqtisodiyot” kafedrası magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada mintaqadagi kambag'allikni qisqartirish hamda kambag'allik tushunchasiga ta'riflar berilgan, mintaqada kambag'allikni qisqartirishda xizmat sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini ahamiyatining shart-sharoitlari, tamoyillari, xorij tajribasi va undan samarali foydalanish yo'llari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Kambag'allik, kambag'allik qisqartirish, kambag'allik darajasi, ishsizlik, qashshoqlik.

Аннотация

В статье даны определения сокращения бедности и понятия бедности в регионе, описаны условия, принципы, зарубежный опыт и пути эффективного использования значения сферы услуг, малого бизнеса и частного предпринимательства в снижении бедности в регионе.

Ключевые слова: бедность, сокращение бедности, уровень бедности, безработица.

Abstract

This article provides definitions of poverty reduction and the concept of poverty in the region, describes the conditions, principles, foreign experience and ways to effectively use the importance of the service sector, small business and private entrepreneurship in reducing poverty in the region.

Keywords: poverty, poverty reduction, poverty rate, unemployment.

KIRISH

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy himoya qilish, ish haqi va boshqa pul daromadlarining bosqichma-bosqich oshib borishini ta'minlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. O'z navbatida, aholi pul daromadlarining o'sishi, uning xarid qobiliyatini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va mamlakatdagi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Aholining moddiy jihatdan farovonligi, jismoniy sog'ligi va oziq-ovqat xavfsizligini saqlashning yuksak cho'qqisiga erishish, belgilangan maqsadlarni to'laonli amalga oshirish bilan bog'liq kafolatlarni yuzaga keltirish uchun siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy mukammal sharoitlar yaratish bugungi kunda davlat ijtimoiy siyosatining asosiy mezoni hisoblansa, aholini ish o'rinlari bilan ta'minlash yoki daromad

manbasini shakllantirish orqali kambag'allikni qisqartirishga doir chora-tadbirlarni ishlab chiqish iqtisodiyotimizda yechilishi zarur ustuvor masalalardan biridir.

Aholining turmush tarziga tegishli muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan yangicha yondashuvlar korxona (tashkilot, firma, kompaniya)dagi mehnat munosabatlari, mehnatga haq to'lash shakllarini tartibga solish, xodimlar xizmatlarini baholash, ish haqini va umuman ijtimoiy-mehnat munosabatlarini tizimlashtirish kambag'allik darajasining kamaytirilishiga bevosita ta'sir qiladi.

Har bir sohada ishlab chiqarish jarayonining texnik va texnologik jihatdan yangilanishi u tomonidan yaratiladigan moddiy boyliklarning inson haqiqatan yashaydigan predmet dunyosining keskin sifat o'zgarishiga va yangilanishiga, bu bilan esa uning butun hayot tarzining o'zgarishi va yangilanishiga olib keladiki, bu unda yangi ehtiyojlar yuzaga kelishi kuzatiladi. Ana shu ehtiyojlarni to'liq qondirolmaslik, ayniqsa asosiy moddiy ehtiyojlargagina topganining 50 foizdan yuqorisini sarflash, jamg'arma bo'lmasligi kambag'allik, qashshoqlik tushunchalarini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Aholi daromadi tengsizligi va kambag'allik bilan iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha D.Rikardo, R.Solou, A.Sen, A.Ditont kabi ko'plab mumtoz neoklassik iqtisodchilar va Nobel mukofoti Lauretlari nazariy va empirik tadqiqotlar o'tkazgan bo'lib, ularda yalpi ichki iste'mol, texnologik rivojlanish, mehnat unumdorligi, aholi salomatligi, soliq bazasi va boshqa shu kabi omillar tahlili asosida, kambag'allik kam bo'lgan jamiyatlarda, iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqoriroq bo'lishini nazariy isbotlashgan[3].

MDH mamlakatlaridan N.I.Baranets, I.V.Barbashin, O.I.Vitkovskaya, D.A.Volkov, T.A.Gurko, S.O.Kalendjyanlarning hamda o'zbekistonlik iqtisodchi olimlar va tadqiqotchilar qatorida Q.X.Abdurahmonov, Sh.R.Xolmo'minov, R.F.Djumanova, N.M.Ibragimova, M.Z.Muxitdinova, B.Pardayeva, K.S.Saidov, P.Z.Xashimov va boshqalarning ilmiy izlanishlarida kambag'allikka oid masalalar alohida muammo sifatida chuqur o'rganishga harakat qilingan[4].

METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida monografik kuzatuv, tizimli yondashuv, analiz va sintez usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega bo'lgan mamlakatlarda oilaviy firmalar jamiyat farovonligi va rivojlanishining asosini tashkil qiladi, ishlab chiqariladigan tovarlar va ko'rsatiladigan xizmatlarning kattagina qismi ularning zimmasiga to'g'ri keladi. Shu bilan birga kichik oilaviy biznesni rivojlantirish mamlakat uchun nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va siyosiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Hattoki eng kichik bo'lsada, o'z biznesiga ega bo'lgan oilada intilgani maqsad, farzandlarini o'stirgani sabab, meros qilib qoldirgani narsa mavjud bo'ladi. Shunday qilib mamlakatda asta-sekinlik bilan o'zi uchun ishlay oluvchi va shu bilan bir vaqtda davlatga ham salmoqli daromad keltiruvchi mulkdorlarning o'rta sinfi shakllanadi. O'rta sinf — jamiyatning ijtimoiy va siyosiy barqarorligining asosi (1-jadval).

1-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, mamlakatimiz iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlik sohasini 2011-2021 yillar davomida o'zgarishi ijobiy bo'lgan. Sanoat sohasi bo'yicha kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati 2021 yil 2011 yilga nisbatan 8,96 barobarga 2020 yilga nisbatan esa, 1,18 barobarga oshgan. Kichik biznes va tadbirkorlik sohasida band bo'lgan soni 2021 yil 2011 yilga nisbatan 1,16 barobarga 2020 yilga nisbatan esa, 1,06 barobarga oshgan.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko'rsatkichlari hajmi¹.

Ko'rsatkichlar	2011	2015	2017	2019	2020	2021	2021/2011	2021/2020
Sanoat (mlrd.so'm)	13586,8	39643,5	61367,8	83344,2	103020,8	121719,2	8,96	1,18
Qurilish (mlrd.so'm)	6188,3	16954,0	22469,4	53960,9	63866,6	77762,0	12,57	1,22
Bandlik (ming kishi)	8950,7	10170,4	10541,5	10318,9	9865,7	10418,3	1,16	1,06
Savdo (mlrd.so'm)	2474,9	61972,3	92973,0	138920,7	164106,3	249493,3	10,08	1,52
Yuk tashish (mln.tonna)	292,0	47269,6	548,8	641,0	638,9	678,9	2,33	1,07
Yuk aylanmasi (mln.tonna-km)	6894,3	9225,1	10444,4	12152,3	12304,6	13108,6	1,90	1,07

Kambag'allikni qisqartirishda xususiy tadbirkorlik sohasida band tadbirkorlik subyektlari ko'pincha yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni tashkil etishga urinishlari bilan tavsiflanadi. Ular faoliyatining strategiyasi asosan quyidagilardan tashkil topadi:

- yuqori texnologiyali rivojlanayotgan firmalar raqobat kurashi bo'lishidan manfaatdor emas. Shu sababli ular bozordagi yuqori foyda keltiradigan bo'shliqni egallashga harakat qilib, tor darajada ixtisoslashgan mahsulot ishlab chiqarishga intiladilar;

- bunday tadbirkorlik subyektlari, masalan, elektronika bilan shug'ullanuvchi firmalar, yirik korxonalardan butlovchi qismlarni sotib olish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirishga intiladilar;

- ko'pchilik firmalar ishlab chiqarish jarayonini yengillashtirish maqsadida yo bitta turdagi mahsulot ishlab chiqarishga, yoki bir turdagi texnologiyaga ixtisoslashadilar. Ular ana shu mahsulot yoki texnologiyani iste'molchilarning talabiga moslashga harakat qilishadi. Deyarli barcha kichik korxonalar mustaqillikni saqlab qolishga intilib, tashqaridan mablag' jalb etmaslikka intiladilar. Mutaxassislarning fikricha, kichik tadbirkorlik sub'ektlari mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasi rivojlanib borishi bilan mustaqillikka va o'ziga xos bo'lgan ijtimoiy-madaniy muhitni shakllantirishga harakat qiladilar.

Masalan, nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda odamlarimizni tadbirkorlikka o'qitishning eng ilg'or dasturlarini ishlab chiqish va kasbga o'qitishda nodavlat tashkilotlari faolligini kuchaytirishga ehtiyoj katta. Kasanachilik mehnat turini rivojlantirish kerak. Bunda zamonaviy mashinalar, uskunalar, xom ashyo va

¹ O'rganishlar natijasida muallif ishlanmasi

materiallarni xarid qilish uchun moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini yaratish darkor. Kusanachilarga buyurtmachilar topishiga, tadbirkorlik subyektlari bilan kooperatsiyasini kengaytirishga ko'maklashish zarur. Shuningdek, ishga joylashishga muhtoj shaxslarga kasbiy tayyorgarlik, qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimini kengaytirish, bozor ehtiyojlarini hisobga olgan holda, maqbul shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan choralar ko'rish zarur.

Aholi real daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish, buning uchun ijtimoiy mehnat taqsimotini to'g'ri yo'lga qo'yish orqali jon boshiga to'g'ri keladigan tovar va xizmatlar ishlab chiqarish hajmini, ya'ni mehnat unumdorligini keskin oshirish lozim.

Kambag'allik holatida yoki chegarasida yashayotgan aholi qatlamini qashshoqlikdan chiqarish uchun ajratilayotgan imtiyozli kreditlar va aholi tomorqalaridan maqsadli foydalanishda mikroklaster tuzilmalarini yaratish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kambag'allikni qisqartirish maqsadida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish sohasida mavjud ushbu muammolarni samarali hal etish uchun respublika hukumatining bu sohani qo'llab — quvvatlashga qaratilgan strategik dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Bunday konsepsiyaning asosida nomutanosibliklarni bartaraf etishga, hududlarning iqtisodiy salohiyatidan samaraliroq foydalanishga imkon beruvchi tuzilmaviy o'zgarishlar maqsadga muvofiqdir.

Qashqadaryo mintaqasida kambag'allikni qisqartirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

- mintaqada kambag'allikni qisqartirish bo'yicha aniq tashkiliy, iqtisodiy, huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish, xorijiy tajribani inobatga olgan holda kambag'allik darajasini aniqlash mezonlari va baholash uslubiyatini joriy qilish, ijtimoiy ta'minotning minimal standartlari va me'yoriy asoslarini ishlab chiqish va amaliyotda keng foydalanishni yo'lga qo'yish;

- har bir mahalla kesimida Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash boshqarmasi tomonidan fuqarolarning yashash sharoitlari va ijtimoiy ahvolidan kelib chiqib, yashash minimumi va minimal iste'mol savatini hisoblash metodologiyasini ishlab chiqish hamda aholi daromadlari tabaqalashuvini kamaytirish bo'yicha tizimli ishlarni olib borish hamda ularning davlat maqsadli dasturlari bilan o'zaro muvofiqligini ta'minlash;

- aniqlangan ijtimoiy ahvoli nochor aholi qatlamlarining shakllangan ro'yxati asosida, ularning har birida qanday imkoniyatlar mavjudligi o'rganilishi va shunga asoslangan holda kambag'allikni tugatishning aniq manzilli yo'nalishlarini ishlab chiqish lozim bo'ladi;

- mintaqada mehnat bozori va uning tarkibini sifat jihatdan rivojlantirish, ishchi kuchi migratsiyasi jarayonlarini tahlil qilish, takomillashtirish hamda mehnat resurslarini taqsimlash borasida o'zaro muvofiqlikdagi ishlarni olib borish barobarida aholining o'zini o'zi band qilish prinsipini joriy qilish evaziga bandlik muammosini hal qilishga kirishish;

- viloyat miqyosida va uning barcha hududlarida, ularning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, iste'mol savatchasi va tirikchilik uchun zarur bo'lgan eng kam miqdorlardagi daromadlar darajasini ishlab chiqish va joriy qilinishini tezlashtirish ham maqsadga muvofiq;

- mahallalar tomonidan ro'yxatga olingan aholining kambag'al va ishsiz qatlamlari, ayniqsa ayollar va yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasbiy ta'lim bo'yicha mahalliy ehtiyojdan kelib chiqib, byudjet hisobidan o'quv kurslarini ochish va ularni kasbga tayyorlash ishlarini jadallashtirish ham maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // 30.12.2020 10:00.10.3K. <https://review.uz/oz/post/poslanie-prezidenta-uzbekistanashavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>

2. Deaton A. (2013) The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality, Princeton, N.J.: Princeton University Press 27

3. Q.X.Abdurahmonov, SH.R.Xolmo'minov "Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi". - O'quv qo'llanma -T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2004 y.

4. Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотномаси

5. Ўзбекистон Республикасининг "Оилавий тadbirkorlik tўғрисида"ги Қонун 2012 йил 26 апрел. //Халқ сўзи, 2012 йил 27 апрел.

6. Ибрагимова Н.М. "Аҳоли истеъмолини макроиктисодий такомиллаштириш" иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент –2019 й.

7. Мустафоқулов Ш.И. "Камбағаллик айб эмас, бироқ ...". "Халқ сўзи" газетаси, 2020 йил 25март.

8. Sen A. (1981) Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford: Clarendon Press;

9. Raximov, A. N. (2023). Dehqon xo'jaliklari faoliyatining istiqbolli rivojlantirishga tasir etuvchi omillar. Экономика и социум, (3-2 (106)), 255-262.

11. Maxmatqulov, G. O. X. (2023). "Kompyuter tizimlari va tarmoqlari" fanidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini o'qitishda virtual cisco packet tracer dasturidan foydalanish. Educational research in universal sciences, 2(15), 483-486.

12. Rahimov, A. (2023). Mehmonxona va umumiy ovqatlanish korxonalari faoliyatini ekonometrik modellashtirishda zamonaviy uslubiy yondashuvlar. Iqtisodiyot va ta'lim, 24(6), 245-250.